

SCRIPTA ARAMAICA

Influența scrierilor și a limbii aramaice asupra
istoriei, religiei și culturii popoarelor semite

Traducere din limba aramaică, studiu
introdactiv, note și comentarii:
CONSTANTIN DANIEL

EDITURA HERALD
București

Cuprins

STUDIU INTRODUCȚIV	9
I. POPOARELE SEMITE ÎN LUME	9
II. CANAANEENII ÎN SIRIA ȘI PALESTINA	13
III. ARAMEII	15
IV. ÎNTEMEIEREA STATELOR ARAMEENE	19
V. STATELE ARAMEENE DIN SIRIA	21
VI. ARAMEENII ÎN MESOPOTAMIA SUDICĂ	29
VII. STATELE ARAMEENE DIN EPOCA TÂRZIE	32
VIII. STATE ȘI TRIBURI ARAMEENE	36
IX. MODUL DE PRODUCȚIE TRIBUTAL LA ARAMEENI	39
X. LIMBA ARAMAICĂ	41
XI. SCRIEREA ARAMAICĂ	76
XII. ARTA ARAMEEANĂ	86
XIII. RELIGIILE ARAMEENE	88
XIV. EXPANSIUNEA LIMBII ARAMEENE	94
XV. APORTURI ARAMEENE LA CULTURILE ASIATICE ȘI EUROPENE	96

SCRIPTA ARAMAICA

CUVÂNTUL TRADUCĂTORULUI	111
MANUSCRISELE DE LA MAREA MOARTĂ ȘI LITERATURA ARAMAICĂ A IUDEILOR	113
NOTIȚĂ INTRODUCȚIVĂ	113
<i>Apocriful Genezei</i>	125
<i>Cartea lui Enoh</i>	137

INSCRIȚII ARAMEENE DINAINTE DE ERA NOASTRĂ	147
NOTIȚĂ INTRODUCȚIVĂ	147
<i>Inscripțiile nr. 222–224</i>	148
<i>Inscripția nr. 216</i>	158
<i>Inscripția nr. 202</i>	160
<i>Inscripțiile nr. 225–226</i>	163
<i>Inscripția nr. 279</i>	165
LITERATURA ARAMAICĂ GHEMARICĂ	167
NOTIȚĂ INTRODUCȚIVĂ	167
I. MIȘNA	175
II. TRATATE POSTERIOARE MIȘNA	179
III. TOSEFTA	180
IV. BARAITA	181
V. GHEMARA	182
VI. TALMUDUL	183
VII. MIDRAȘIM	189
VIII. TARGUM	191
IX. COMBATAREA MAFIEI, ASTROLOGIEI ȘI SUPERȘTIȚIILOR ÎN SCRIERILE TALMUDICE	194
X. IGIENA ȘI MEDICINA PREVENTIVĂ	196
<i>Pirkei Avot</i>	199
<i>Răbdarea lui Hillel</i>	211
<i>Nimicirea Ierusalimului și cauzele ei</i>	212
<i>Netemeinicia astrologiei</i>	215
ENIGMATICII MANDEENI: ULTIMII	
GNOSTICI ȘI LITERATURA LOR ARAMAICĂ	221
NOTIȚĂ INTRODUCȚIVĂ	221
1. DEFINIȚIA GNOTICISMULUI	222
2. TRĂSĂTURILE GENERALE ALE GNOTICISMULUI	223
3. ORIGINILE GNOTICISMULUI	225
4. SISTEMELE GNOTICE	229

5. CAUZELE SOCIALE, ECONOMICE ȘI POLITICE	
ALE APARIȚIEI GNOTICISMULUI	246
6. MANDEENII ȘI GNOZA LOR	250
<i>Apostolul Vieții</i>	282
<i>Acordarea unui nume</i>	283
<i>Litanie la căpătâiul unui om ce își dă duhul</i>	285
<i>Suferințele Ierusalimului</i>	288
<i>Alegorie despre formarea obștei mandeene</i>	291
<i>Cele o mie și douăsprezece întrebări</i>	300
LITERATURA ȘI Scrierea SIRO-ARAMAICĂ	311
NOTIȚĂ INTRODUCȚIVĂ	311
I. Scrierea	312
II. LITERATURA SIRIACĂ	314
III. LITERATURA SIRIACĂ ÎNAINTE DE	
SCHISMA MONOFIZITĂ ȘI CEA NESTORIANĂ	319
IV. LITERATURA SIRIACĂ A	
MIȘCĂRII NESTORIENE	331
V. LITERATURA MIȘCĂRII MONOFIZITE	339
<i>Împlinirea poruncilor</i>	347
<i>Despre inundarea orașului Edessa din anul 524 d.Hr.</i>	349
<i>Despre Zoroastru</i>	351
<i>Despre ferocitatea hunilor</i>	354
<i>Despre înțelesul viselor</i>	355
<i>Ia' cob din Serugh: cuvânt despre cei șapte tineri</i>	
<i>care au dormit ani îndelungați</i>	356

STUDIU INTRODUCATIV

Arameii – popor semitic care vorbeau o limbă înrudită cu cea a arabilor, a canaaneenilor și a asiro-babilonienilor – sunt atestați documentar în mileniul al II-lea î.Hr., deci cu mult după egipteni, sumerieni, evrei și canaaneeni.

Pentru a scrie istoria arameilor avem astăzi următoarele izvoare:

- a) textele sacre ale evreilor, care sunt sursa cea mai veche cunoscută;
- b) textele cuneiforme asiriene;
- c) inscripțiile arameene, care singure ne dau date nemijlocite despre regatele aramaice. De aceea aceste surse sunt cele mai valoroase.

Istoria lumii se desfășoară în cadrele a douăzeci și unu de civilizații sau culturi care s-au succedat în timp sau există și astăzi. Aceasta este concepția fundamentală asupra istoriei lumii a unuia dintre cei mai mari istorici ai vremurilor noastre, Arnold J. Toynbee. Or, printre aceste douăzeci și una de societăți sau civilizații fundamentale, Toynbee așază și civilizația siriană (arameeană) alături de cea greacă, arabă, indiană, chineză, cea a Europei de Apus¹; în primele ediții ale operei sale, el include doar nouăsprezece civilizații.

De aici se poate deduce însemnătatea considerabilă a civilizației siriene (arameeană) în istoria culturii și civilizației lumii.

Volumul de față prezintă unele aspecte istorice și literare ale acestei vaste culturi mult prea puțin cunoscute și despre care s-a scris fragmentar și relativ puțin, cultură despre care nu există o lucrare de ansamblu nici în literaturile străine.

I. POPOARELE SEMITE ÎN LUME

Popoarele semite au pătruns cu începere din mileniul al IV-lea î.Hr. mai întâi în partea de apus a Asiei, apoi cu începere din

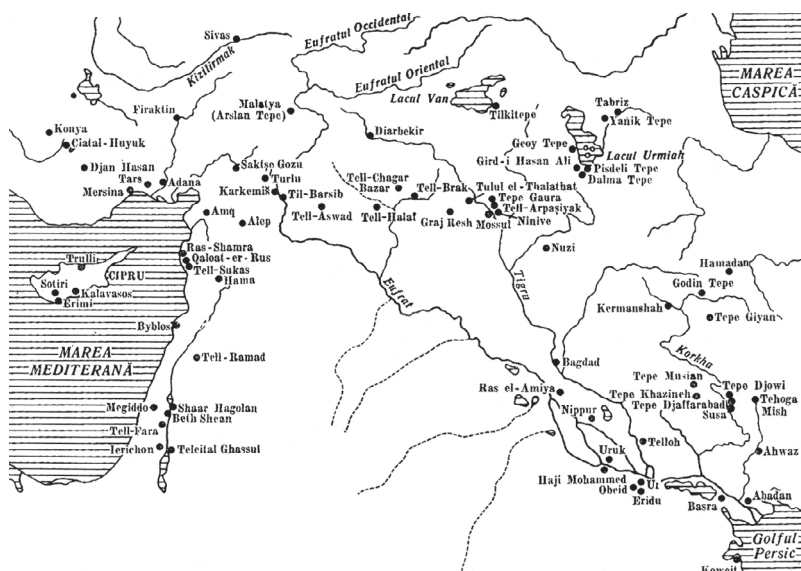
¹ *A Study of History*, Oxford University Press, 1956, vol. I, pp. 72–84.

mileniul al II-lea î.Hr. au cuprins o parte din Africa, pentru ca în mileniul I d.Hr. arabii să ajungă până la munții Pirinei.

Expansiunea semită a început poate în regiunea superioară a bazinului fluviilor Tigru și Eufrat, unde s-au instalat acadienii sau asiro-babilonienii; se pare că în Siria și Palestina canaaneenii i-au urmat puțin mai apoi.

Este foarte probabil – așa cum s-a afirmat – că semiții au locuit inițial în Peninsula Arabică, unde mari pustiuri de nisip se întind pe mii de kilometri, iar puținele oaze constituie singurele locuri unde viața mustea în jurul unui puț sau izvor.

Deșertul arabic reprezenta o protecție naturală minunată împotriva dușmanilor, a triburilor prădătoare în căutare de hrană, care nimiceau, în genere, popoarele învinse, ucigându-i pe bărbați și luând în sclavie femeile, după ce omorau vitele și ardeau locuințele. Deșertul Arabiei i-a apărut pe proto-semiți și le-a îngăduit să se dezvolte și să se înmulțească, așa cum în alte locuri din lume munții înalți sau pădurile ori deltele unor fluvii și insulele mării au putut proteja multe colectivități de jafurile, uciderile și nimicirea de către expedițiile de pradă ale vecinilor, care au stârpit multe civilizații și etnii.

Localități din Orientul Mijlociu unde s-au găsit vestigii ale unor civilizații din mileniile V-IV î.Hr.

Migrația din Peninsula Arabică, cu războaiele purtate de Mahomed și de urmașii săi, sau formarea în plin deșert a statului-cetate Palmyra (Tadmor) de către semiții veniți de aici sau crearea statului nabateean de către arabi sunt dovezi grăitoare ale acestui exod ce i-a dus pe semiți din deșertul arabic în regiunile mai bogate și mai puțin deșertice din Asia Anterioară și Africa de Nord.

Este posibil ca tot nordul Siriei, care în mileniul al II-lea î.Hr. era numit de către egipteni țara Amurru, să fi fost o etapă în acest exod al populației semite din Arabia către Asia Anterioară, pentru că prima mare invazie consemnată istoricește a semiților este cea care duce la crearea în nordul văii fluviilor Tigru și Eufrat, adică în nordul Sumerului, a monarhiei Agade. Or, această cotropire pleacă din țara Amurru în mileniul al IV-lea î.Hr. Tot astfel o a doua invazie semită, care pune capăt independenței statelor-cetăți sumeriene și întemeiază monarhia babiloniană, pornește din nordul Siriei, din țara Amoreilor, țara Amurru.

Astfel, este foarte verosimil ca din pustiul arabic ce le oferea o protecție naturală, semiții să se fi extins în Palestina, în Siria și în Mesopotamia, împărțindu-se în neamuri înrudite prin limbă și având multe rituri, tradiții și credințe religioase comune.

Semiții au fost la început nomazi, ducând o viață pastorală și obținând resursele necesare vieții din creșterea oilor și a caprelor, mai târziu (începând cu mileniul al II-lea) a cămilelor și efectuând transporturi pe căile lungi ale deșertului la început prin caravane de măgari, apoi de cămile. Desigur, nomadismul primelor seminții era legat de nevoia de apă și de locuri de pășunat pentru turmele lor. Pe de altă parte – așa cum reiese din nenumărate texte egiptene din Imperiul Vechi – acești nomazi semiți jefuiau și prădau așezările bogate de pe malurile Nilului sau din Deltă și prin această îndeletnicire își procurau regulat o parte dintre resursele de care aveau nevoie.

Societatea nomazilor semiți avea drept celulă de bază familia patriarhală, în care tatăl era autoritatea supremă. Căsătoriile erau uneori de tip poligam, deși de cele mai multe ori condițiile grele de viață în pustiu reduceau pentru semiții nomazi de ieri, ca și pentru beduinii de azi, puțința de a avea mai multe soții. Câteva

familii înrudite între ele alcătuiau tribul care își ducea viața în comun, se deplasau prin deșert împreună, făceau aceleași halte și foloseau aceleași puncte de apă și mai ales utilizau împreună pășunile. În cadrul acestui mod de existență nomad, proprietatea semitelui era foarte redusă, limitată la cortul, armele și vitele sale.

Semiții nomazi din Arabia și Siria pătrund încet în orașele locuite de o populație statornică, așezată în cetăți fortificate; la început atacă doar periferiile lor și mai apoi le cuceresc, stabilindu-se în orașe.

Procesul acesta este foarte limpede în Mesopotamia unde triburile semite acadiene cuceresc unul câte unul orașe-state sumeriene și întemeiază la rândul lor așezări orășenești pe care le fortifică. În Siria și Palestina semiții nomazi vin nu din țara Amurru – ca în Mesopotamia –, ci din pustiul Arabiei, dinspre miazăzi, și, în înaintarea lor spre nord, întâlnesc popoare care nu sunt nici indo-europene, nici semite și pe care *Geneza* (X, 2) îi numește fiii lui Iafet, iafetiții.

Așa, de pildă, cei care locuiau în orașul Ierihon, cu 7 000 de ani înaintea erei noastre, nu erau în mod sigur semiți. Penetrația semită în Palestina și Siria se face succesiv, și mai multe valuri de semiți nomazi pătrund în aceste regiuni în epoci diferite.

Este interesant de știut că arabii, într-o epocă mult mai târzie firește, erau conștienți de acest proces de cucerire a orașelor de către populația semită nomadă și de rolul acestuia în evoluția istorică a țărilor pe care le locuiau. Un gânditor de geniu de limbă arabă, Ibn Khaldun (1332–1406), prezintă, în *Prolegomenele* sale, cele trei etape din istoria unui popor: cea dintâi, viața nomadă; cea de-a doua, viața sedentară în orașe; cea de-a treia fiind moliciunea și degenerarea date de viața luxoasă și voluptuoasă din oraș, care ducea la prăbușirea puterilor citadine, biruite de nomazii din deșert; și ciclul se relua cu aceleași trei etape.

Această eternă reîntoarcere *corsi e ricorsi* a istoriei popoarelor, în trei etape: *nomadism*, *sedentarism urban* și *decădere prin lux și moliciune*, se poate regăsi în istoria populațiilor semite din Orient.

II. CANAANEENII ÎN SIRIA ȘI PALESTINA

Situate la răscrucea marilor imperii din Orientul Antic – Egiptul, Babilonul, Asiria, statul hitit și statul Mitanni – Siria și Palestina au constituit adesea locuri de trecere și câmpuri de luptă între aceste puteri militare. Fiecare dintre aceste mari imperii militare au dominat rând pe rând Siria și Palestina, astfel că existența micilor state-cetăți ce se întemeiau aici era nesigură, precară și limitată. Desigur, așa cum s-a remarcat de atâtea ori, în Siria și Palestina a lipsit o civilizație superioară care să domine o vreme mai îndelungată întreaga regiune și mai cu seamă a lipsit un substrat civilizator pe care să fie grefată cultura nomazilor veniți din pustiu.

Încet-încet, nomazii, nou-sosiți, împresoară și cuceresc cetăți și orașe în Siria și Palestina și întemeiază mici state-cetăți ale căror ruine atestă o civilizație ajunsă aproape la nivelul orașelor din Egipt și Mesopotamia.

Aceste state-cetăți sunt cele fondate mai întâi de canaaneeni, semiți a căror venire în Siria și Palestina a precedat-o pe cea a arameilor. Statele-orașe canaaneene sunt: Mari, Ebla, Alalak, iar pe coasta Mării Mediterane: Gaza, Askalon, Așdod, Iafa, Akko, Tyr, Sarepta, Sidon, Berit, Arvad, iar mai la nord, Ugarit etc. Desigur, statul-oraș nu este o creație canaaneană, nici asiro-babiloniană și nu semiții au „inventat” statul-oraș, căci *polis*-urile sumeriene au premers celor acadiene. Însă modelul *polis*-urilor sumeriene a fost imitat de semiți și s-a răspândit în Orient.

Expansiunii semite acadiene, care s-a întins mai întâi de-a lungul cursului superior al Tigrului și Eufratului, i-a urmat imigrarea canaaneană în Siria și Palestina, cu întemeierea orașelor canaaneene mai sus menționate. Acestei expansiuni canaaneene i-a urmat cea arameeană despre care vom vorbi în cele de mai jos.

III. ARAMEII

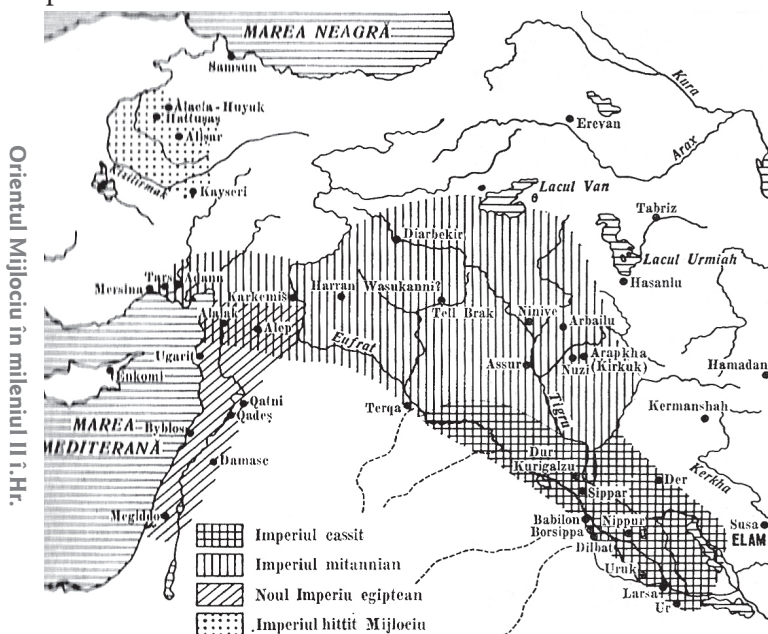
Începuturile istoriei arameilor sunt foarte puțin clare; nu se știe în ce epocă au pătruns ei în „semiluna fertilă” formată din bazinul fluviilor Tigru și Eufrat și văile râurilor ce se vărsau în Mediterană. Este foarte verosimil, așa cum am arătat mai sus, că arameii au venit din pustiul arabic, ca și ceilalți semiți care au năvălit în Mesopotamia și în Siria.

Relatările cărților sacre ale evreilor afirmă privitor la „patriarhi” că arameii erau locuitori din prima jumătate a mileniului al II-lea în partea de nord a Mesopotamiei, adică în regiunile sau țărilor Aram-Naharaim (Naharaim fiind un dual al termenului נַחַר (nahar), „fluviu”, deci cele două fluvii, Tigru și Eufrat). Tot astfel aceleași texte afirmă că arameii se aflau din această epocă în țara Paddan-Aram. În aceste ținuturi locuiau Betuel (*Facerea*, XXIV, 15) și Laban (*ibidem*, 29); se pare că făceau parte dintr-o seminție semită diferită de canaaneeni, căci Abraham, tatăl lui Isaac, nu voia să-i dea acestuia drept soție „o femeie dintre fetele canaaneenilor în mijlocul cărora locuia” (*ibidem*, 3 și 37).

De fapt, și Betuel, și Laban, fiul său – rudele lui Abraham –, dar și Terah, tatăl lui Abraham, sunt numiți „aramei”, și nu canaaneeni, iar pe de altă parte ținutul în care a locuit Terah, dar și acela de unde a plecat Abraham în Ganaan se numea Harran (*ibidem*, XI, 31–32), denumire apropiată fonetic de Aram.

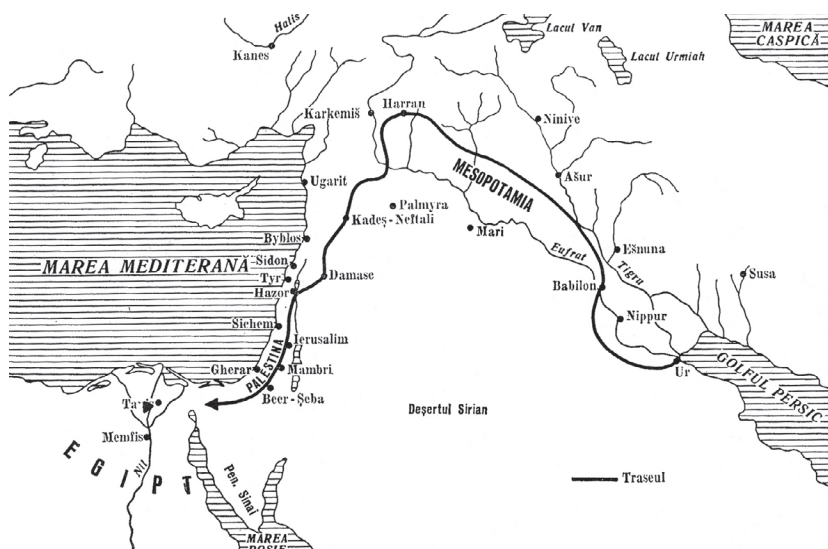
Putem să conchidem din aceste relatări biblice că evreii, pe la începuturile mileniului al II-lea, au fost în contact cu canaaneenii, dar vechii evrei par a fi fost, pe vremea lui Abraham, aramei, împrumutând mai târziu limba canaaneană. De fapt eroii eponimi, întemeietori ai spițelor neamurilor atât ale evreilor, cât și ale arameilor, adică Aram și Eber, erau fii ai lui Sem în celebra spiță a neamurilor din *Facerea*, X, 21–22, pe când canaaneenii figurează în această tablă a neamurilor drept fii ai lui Ham (*ibidem*, 16). Pe de altă parte, precum vom arăta, patriarhii își aleg drept soții femei

aramene, rude de-ale lor (*ibidem*, XXIV, 4). Strămoșii imediați ai israeliților sunt desemnați de textul biblic chiar ca „arameeni rătăcitori” (*Deuteronom*, XXVI, 5). Rudenia evreilor cu arameii este incontestabilă, dar poate fi verosimilă și aserțiunea biblică după care patriarhii erau aramei și deci evreii au împrumutat de la canaaneeni mult mai târziu limba ebraică diferită de cea originară a patriarhilor care era aramaica.

Ulterior, evreii s-au diferențiat mult de arameeni, constituind un popor diferit ca limbă, religie, tradiții și istorie.

Dacă ne referim la texte ce nu aparțin cărților sacre ale evreilor, atunci abia în secolul al XIV-lea î.Hr. apar în acestea primele mențiuni despre triburile arameene. O scrisoare dintre cele aflate la Tell-el-Amarna, din arhiva faraonului eretic Ikhunaton, pomenește despre unele știri cu privire la akhlamu, invadatori care trebuie identificați cu arameii, așa cum se poate deduce din alte scrieri din același fond. Acești akhlamu se aflau la acea epocă prin împrejurimile fluviului Eufrat, fiindcă aceeași scrisoare îl menționează pe regele din Babilon.

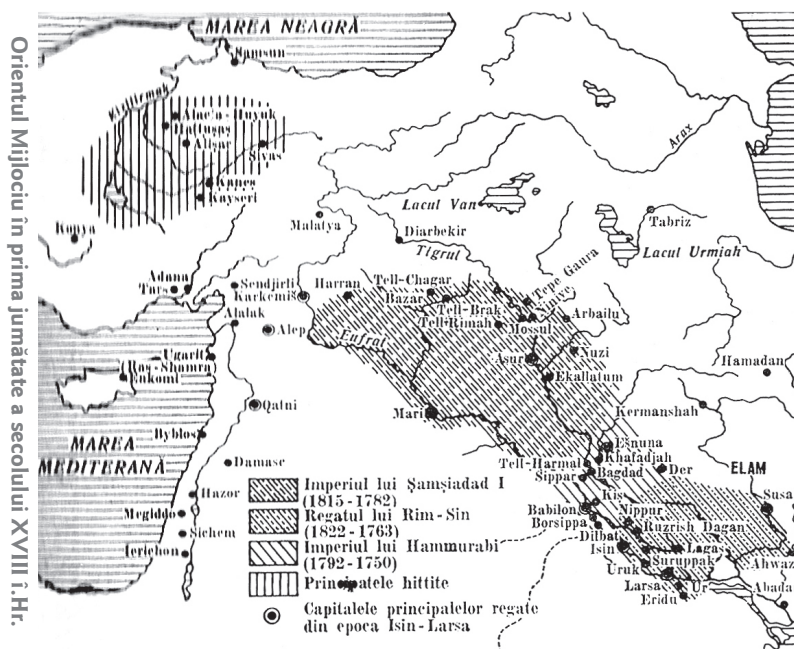
Traseul călătoriei lui Abraham

Mai târziu, o inscripție cuneiformă a unui text asirian ne aduce la cunoștință că regele Asiriei Arik-den-ilu (1325–1311) a obținut o victorie însemnată împotriva „trupelor akhlamu și Sutu”. Aceste cete prădalnice continuă să jefuiască în Mesopotamia după cum dovedește o scrisoare a regelui hitit Hattusili III către regele Babiloniei, Kadaș-man-enlil III (circa 1275 î.Hr.), unde se spune că acești tâlhari akhlamu fac ca drumurile să nu fie sigure și legăturile între cele două regate să fie precare.

Partea superioară a Mesopotamiei constituia, de secole, teritoriul statului Mitanni cu care și egiptenii au dus lupte crâncene. Dar în secolul al XIII-lea î.Hr. acest stat este într-o mare decadentă, iar asirienii doresc să ocupe aceste ținuturi mănoase la care râvnesc și hitiții, și „tâlharii” akhlamu, arameenii. Regele Salmanasar I al Asiriei, care a domnit între anii 1280 și 1256 î.Hr., a trebuit să lupte atât împotriva hitiților, cât și a triburilor akhlamu care se repeziseră și ele asupra aceiași prăzi: statul Mitanni.

Lupta împotriva cetelor prădalnice ale semișilor akhlamu se continuă sub regele asirian Tikulti-Ninurta (circa 1255–1218 î.Hr.)

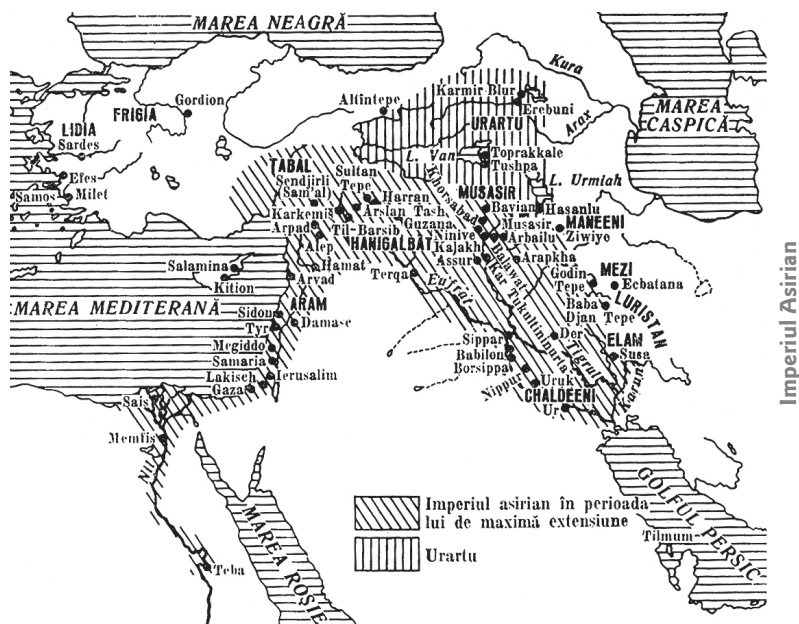
care proclamă într-o inscripție că a cucerit toți munții triburilor akhlamu. După invazia Popoarelor Mării, care nimicește atât Imperiul Hitit, cât și numeroase state mici din Asia Mică, Siria și Palestina, asirienii încearcă să-și extindă dominația spre Marea Mediterană. Dar ei trebuie să se lupte cu arameii, așezați pe fluviul Eufrat; regele asirian Assur-reș-iși (circa 1149–1117 î.Hr.) trebuie să dea bătălii repetate împotriva lor și se laudă că a măcelărit „oștirile numeroase ale războinicilor akhlamu”.

Dar nomazii aramei se înmulțesc și revin repede la atac, primind, fără îndoială, întăriri din pustiu.

În vremea domniei lui Tiglatfalasar I, fiul lui Assur-reș-iși, care își începe domnia în anul 1116 î.Hr., Asiria reia ofensiva contra triburilor arameene și în 1112 î.Hr. conduce lupta împotriva acestor cete prădalnice. Regele Tiglatfalasar I relatează, într-o lungă inscripție care ne-a parvenit, luptele sale cu triburile akhlamu-aramene și prăzile pe care le-a luat din ținuturile stăpânite de ei, trecând fluviul Eufrat cu ostașii călări pe burdufuri umplute cu aer după tehnica

veche a asiro-babilonienilor. Dar victoriile regelui asirian asupra arameilor nu sunt decisive, pentru că aceștia fugeau retrăgându-se în pustiu, de unde reveneau la atac jefuind ținuturi întinse din Asiria. Către sfârșitul domniei sale, Tiglatfalasar I mărturisește: „De douăzeci și opt de ori am trecut peste fluviul Eufrat pe urmele semințiilor akhlamu-aramene, de două ori pe an”. Era nevoie să curețe mereu malurile Eufratului; cu toate acestea unii aramei devin sedentari, așezându-se statornic în unele orașe din oazele deșertului sirian, cum este Tadmor (Palmyra).

În inscripțiile asiriene vedem că arameenii sunt numiți acum akhlamu-arameeni, poate fiindcă arameenii erau un trib mai însemnat dintre akhlamu și se ajunge în cele din urmă să se părasească întru totul denumirea akhlamu, păstrându-se numai aceea de arameeni.